
Kerékgyártó István

LÁZADÁS

– Vidra elvtárs... társ... társ – visszhangzott az egykori zárdaépület boltíves folyosója, mely azokban az évtizedekben a Marxista-Leninista Esti Egyetemnek, közkeletű nevén a Foxi-Maxinak adott otthont.

– Parancsolj velem, Bánki elvtárs... társ... társ – felelte Vidra, mikor megfordult, és látta, hogy másodállásbeli főnöke, a filozófia tanszék vezetője szólítja.

– Gyere be hozzám egy percre! – intett Bánki.

Az irodában kutatni kezdett az asztalát borító papírhalomban, miközben Vidra az üveges könyvszekrényekhez lépett.

– Nem zavar, Bánki elvtárs, ha nézegetem ezeket... ezeket az... – azt akarta mondani, hogy ezeket az izéket, de aztán megtalálta a megfelelő szót – emlékeket?

– Persze, nézegessed csak – felelte szórakozottan Bánki, miközben kintartóan keresgélt a papírkupacban.

A polcokon könyvek helyett különös tárgyak porosodtak. A közös volt bennük, hogy semmire nem lehetett őket használni, ugyanis dísztárgynak készültek. Csupán gyönyörködtetni akartak. Volt ott plexirepülő, mindenféle úrhajó, a pécsi tévétorony acélból, fából, szalmából. Auróra cirkáló alumíniumból és kalapácslakkal feketére mázolt vasból, jó sok Lenin, zöld és vörös eozinmázzal, fehér porcelánból, mindenféle fémből és fából. Egy öklömnyi még szénből is! Csillogó fekete mecseki kőszénből. Épp ezt a kis néger Lenint bámulta Vidra, mikor Bánki elvtárs fölkiáltott:

– Megvan! – És meglöbögött egy papírlapot. – Vidra elvtárs, mész Lvovba. Gyere, ülj már le!

Vidra leült a dohányzóasztal mögötti bordó plüssfotelba, aztán megkérdezte:

– Hova megyek én, Bánki elvtárs?

– Lvovba, Vidra elvtárs, a megyei delegációval. Négyen lesztek, meg a tolmács. A Szovjetunióba. Lvovba! – ismételte nyomatékkal.

A mássalhangzó-torlódástól a lv-nál beleakadt nyelve a műfogsorába, ami előrecsúszott, ettől Bánki arca leginkább egy csimpánzéhoz hasonlított, de csak rövid ideig, mert rutinos mozdulattal visszatolta a fogsort, aztán igazgatta egy darabig, miközben mókás grimaszokat vágott.

Vidrának eközben az jutott eszébe, ha még mindig Lembergnek hívnák a várost, akkor biztos nem mozdult volna ki a fogsor. Persze, ha Lembergnek hívnák, akkor Bánki elvtárs sem Bánki elvtárs volna, hanem mester úr egy suszterműhelyben, mint a háború előtt, itt pedig fityulás apácák sétálnának. Itt tartott, amikor Bánki újra meg tudott szólalni.

– Azért küldünk, hogy tanuljál. Tudom, tanultál te eleget a könyvekből, de most tanulj az életet, Vidra elvtárs! Hogy hogyan élnek és dolgoznak a szovjet elvtársak. – Majd némi nosztalgiával a hangjában folytatta. – De szerettem tanulni! Nagyon szerettem. De tudtam is, az anyám istenit!

Aztán nyújtózott egyet, jelezve, hogy vége a beszélgetésnek.

Két napig vonatoztak Vidráék Lvovig, aztán három napot töltöttek a városban, mialatt kilenc olyan fogadáson vettek részt, ahol a gyakori tósztok után – „a ti hazátokra, a mi hazánkra!”, „a ti pártotokra, a mi pártunkra!” – fenéki kellett üríteniük a méretes poharakból a vodkát, melynek üvegében apró, vörös erős paprikák úszkáltak.

A harmadik nap estéjén a városi főpályaudvar aranyozott stukkójú, freskókkal díszített VIP-várójából nézték a rongyos ukrán parasztokat, akik kosaraikkal egymást lökdösve igyekeztek feljutni a szerelvényekre. Olykor belestek hozzájuk a csillogó ablakokon, miközben nekik pezsgőt, paprikás vodkát és örmény konyakot szolgáltak föl a Krasznaja Moszkvával illatoított teremben.

– Azért ez elég kínos – súgta Vidra Hadaricsnak, a delegáció másik fiatal tagjának, aki a városi pártbizottság propaganda-osztályán dolgozott. – Ezek a szegény ördögök ott kint fagyoskodnak, mi meg itt a melegben vedelünk.

– Aki kurvának áll, annak néha baszni is kell – súgta Hadarics, és fejhargon fölnevetett, mint aki nagyon elégedett a válaszával.

Vidrát meglepte ez a cinizmus. Azon tűnődött, hogy akkor ő is kurva-e, mert eljött erre az útra. Végül azzal nyugtatta meg magát, hogy ő mégiscsak sajnálja azokat a szegény ördögöket, és vet rájuk egy-egy részvétpillantást.

– Hülye vagy, Hadarics – morogta a hivatásos forradalmárnak, ahogy akkoriban a pártmunkásokat az újságok nevezték, és gyorsan magába döntötte a konyakot.

Az erős havazás miatt már több órája késett a vonatuk. Vendéglátóikkal együtt kezdtek kijózanodni, ugyanis minden ital elfogyott. Éjfél körül járt, mikor kiderült, a Kijevből Budapest felé tartó szerelvény legkorábban csak éjjel háromkor ér Lvovba. Ekkor az egyik ukrán félrehívta a társait, és rövid tanácskozás után bejelentette, ha már így alakult, akkor ő mutat

valamit a magyar delegációnak, és intett, hogy kövessék. Így is tettek, a tolmács azonban már nem fért be a kocsiba.

A Volga motorháztetején egy nikkelezett szarvas ágaskodott, Vidra álmosan nézte, ahogy az állat a sűrű hóesésben agancsával tör utat az ismeretlenbe, hiszen fogalmuk sem volt, hova mehetnek ilyen késő éjszaka abban az ítéletidőben.

Úgy fél óra múlva, mikorra már elhagyták a régi városnegyed, aztán a panelházak sorát, egy kültelki vaskapu előtt állt meg a Volga. Az ukrán intett, hogy megérkeztek, mire a magyarok kitámolyogtak a kocsiból. Csak akkor vették észre, hol vannak, mikor a rozsdás vaskapun belépve hozzá szokott szemük a sötétbe. Egy temetőben jártak. Az ukrán magyarul intett, de nem értették, aztán előhúzott egy zseblámpát, és széles mozdulattal intett, hogy kövessék. A csapat libasorba fejlődött, az ukrán nyomában haladtak, aki a szűz hóban térdig gázolva araszolt előre.

Már vagy tíz perce botorkáltak, Vidra morgott valamit, de Nyesődi elvtárs, a delegáció vezetője, a városi pártbizottság Párt és Tömegszervezeti osztályának főnöke fojtott hangon rápirított.

– Kuss, Vidra, ne hozzon szégyent a fejemre! Ha tudott vedelni, most tudjon menetelni is!

Vidra átázott cipőben, megfagyott lábbal vánszorgott a kavargó hóban, bajszára fagyott a lehelete. Ez most bosszút áll minden sérelmükért, a világháborúért, ötvenhatért, a magyar revizionizmusért, hogy Lukács Györgynek életműsorozata indult, az új mechanizmusért, hogy jobban élünk náluk, tűnődött félálomban, mert úgy érezte, menetelés közben is el tudna aludni, de ekkor az ukrán felkiáltott. Nyesődi elvtárs kezébe adta a lámpát, hogy világítson neki, fölmászott egy méretes kriptakőre, és takarítani kezdte róla a havat. Aztán letérdelt, tíz ujjával kaparta a gránitra fagyott jeget, s mikor éppen arra gondolt Vidra, hogy ő most lefekszik a hóba, mint a Don-kanyarban a fáradt katonák, akik halálba aludták magukat, az ukrán fölkiáltott.

– Továris Kuznyecov!

Nyesődi elvtárs a gránitba vésett betűkre irányította a fényt, így jól látszott a felirat: КУЗНЕЦОВ.

De hogy ki volt ő, mi volt a keresztnéve, mikor élt, mikor halt, ezt már nem kaparta ki a fagyott kezű ukrán, csak ujjaira lehelgetve kiabált.

– Kuznyecov, nás Kuznyecov!

– Ki a pöcsöm ez a Kuznyecov? – kérdezte Vass elvtárs, a komlói párttitkár, aki a megye legjelentősebb bányászvárosának első kommunistájaként

többet engedhetett meg magának, mint a mellette álló siklói első titkár, akinek felségterületén a kizsákmányolás korát idéző tornyok és várfalak álltak, és keménykötésű vajúrok helyett seftelő borosgazdák éltek.

Választ azonban nem kapott. Nemcsak azért, mert senki sem tudta, hanem azért sem, mert az ukrán elvtárs váratlanul leugrott a kriptáról, vigyázba vágta magát, és kezét usánkájához emelve tisztelgett.

Nyesődi elvtárs mellé lépett, majd egyenként mindenki tisztelgésre emelte a kezét, aztán Nyesődi elvtárs rátett egy lapáttal, és elbődült:

– Föl, föl, ti rabjai földnek...

Az ukrán is bekapcsolódott a saját nyelvén. Vidra egy pillanatig úgy gondolta, hogy ezt már mégsem, ez már sok neki, de aztán elképzelte lázadása következményeit, és ő is tisztelgésre emelte a kezét.

De az Internacionálét, azt már nem! Azt nem éneklek veletek, gondolta, és összeszorította a száját. Hallgatta az ukrán bariton terc szólamát, Nyesődi hamis tenorját, a komlói párttitkár mély dünnögését, nézte az arca előtt cikázó hópelyheket, és egyszer csak egyetemi barátja, Béla hangját hallotta. Ugyanazt mondta, amit mindig, amikor söröztek, és amit a disszidálása után a képeslapra is ráírt, melyet Los Angelesből küldött: „Reménytelen üresség! Az vár ott rád, ecsém!”

Reménytelen üresség!, hasított Vidrába. Hát mit keresek én itt? Mi a lófaszt keresek én itt az ukrán hómezőn, és tisztelgek ennek a Kuznyecovnak a sírjánál?! Hát én Platónt és Kantot tanítom, Wittgensteint és Kierkegaard-t magyarázom az egyetemen.

Felettünk a csillagos ég, pillantott föl, de csak a kavargó hópelyheket látta, bennünk meg az erkölcsi törvény, mondta immár hangosan, és elsírta magát.

Az ukrán együttérzőn átölelte, mondott valamit, Vidra még ekkor sem tudta abbahagyni. A vigasztalás csak olaj volt a tűzre, a vállára hajtotta a fejét, és ott zokogott tovább.

Végül libasorban visszaindultak a Volgához, Vidra olykor lemaradt, mert néha föltört még belőle a sírás.

Nyesődi, mielőtt beszálltak volna a kocsiba, mögé került, és a fülébe súgta.

– Ezért otthon még számolunk, maga pojáca! Ám ne higgye azt, bassza meg, hogy én is bevettem ezt a cirkuszt, mint ez a derék szovjet elvtárs.

De otthon nem történt semmi. Soha nem beszélt Vidra senkivel a temetőlátogatásról.

Két év elteltével, amikor a hivatásos forradalmárok a városi pártbizottságon csoportokba verődve idegesen tárgyalták Pozsgay elvtárs hirtelen megvilágosodását, aki egy harminc év előtti szomorú kimenetelű fegyveres felkelésről kijelentette, hogy népfelkelés volt, Nyesődi elvtárs is megvilágosodott.

Vidra addig még sohasem járt a városi pártbizottságon. A kastélysárga épület egy platánok övezte, barátságos kis parkban állt. Abban az időben épült, amikor az előző rendszerből ott maradt építészek még ügyeltek a Sztálin-klasszicistaként emlegetett paloták arányaira. Szorongva lépett be, nem tudta elképzelni, mit akarhat tőle a pártvezető. A portánál már le volt adva a neve, egy munkásőr kísérte a kongó folyosón Nyesődi titkárságáig.

– Vidra elvtárs! – kurjantott Nyesődi. – De jó, hogy látlak! Fontos ügyben hívatlak.

– Hallgatlak, Nyesődi elvtárs.

Hallgatlak, te genyó, gondolta Vidra, mert a lvovi kiránduláson rendszeren megutálta a fickót.

– Milán, ugye szólíthatlak így, Vidra elvtárs, és te is... nyugodtan engem... a keresztnevemen.

– Ahogy gondolod... – de nem tudta folytatni, mert nem jutott eszébe a keresztneve. Mindenki csak Nyesődi elvtársként emlegette. Mintha már a keresztelődjén is, mikor a pap a szertartásrend szerint a szüleihez fordult: Krisztus egyházának nevében kérdezlek benneteket, mi lesz a gyermek keresztneve?, a szülők azt felelték volna: Elvtárs.

– Kálmán. Te is szólítsál csak Kálmánnak – segítette ki Nyesődi –, hisz úgymint napi kapcsolatban leszünk, azt meg segíti az efféle közvetlenség.

– Hallgatlak, Nyesődi elvtárs – fagyott le Vidra arcáról a mosoly. Napi kapcsolat, hát mit akar ez a fasz?

– Kálmán. Neked csak per Kálmán! Akkor csapjunk a közepibe! Milán, felelnünk kell a kihívásokra. Az pedig mostanában bőven akad. Basztatják a munkásörseget? Salgótarjánban ledöntik Lenin elvtárs szobrát? A Zsdanov utcából Teleki Blanka utca lesz? Hát ki a faszom az? A szovjet laktanyaparancsnoknak fehér bárányt visznek húsvétra, „ilyen bárányok legelnek a kiképzőtereken, ha hazamentek” felirattal a nyakában? Hát hol élünk, Vidra elvtárs? – szuszogott vörös fejjel. – Legutóbbi ülésén pártunk központi bizottsága kimondta, hogy bontakoztassuk ki a demokráciát. Hát bontakoztassuk ki, Milán! – Itt szünetet tartott, behunyta a szemét, furcsa grimaszokat vágott, mint aki tornáztatja az arcizmait, aztán folytatta. – De megvan nekem a tervem. Na, erre hívnálak téged, Milán.

Vidra legszívesebben azonnal otthagya volna, mielőtt még elmondja, mik a terveit. De nem mert fölállni. Nyesődi elvtárs hatalma végtelennek tűnt. Recseg-ropog minden, de Nyesődi elvtárs mégiscsak Nyesődi elvtárs. Itt ül a hatalmas irodájában, előtte mindenféle telefonok. Hát még mindig azt csinál ez ővele, amit csak akar.

– Mire hívsz engem, Nyesődi elvtárs? – nyögte ki végül.

– Azt mondják egyesek, hogy az egypártrendszer nem vált be. Hát én ezzel nem értek egyet. Én Grósz elvtárral értek egyet, aki az országos pártértekezleten azt mondta, hogy nálunk a többpártrendszer nem pusztán elhatározás kérdése, hanem a népi törekvések történelmileg kialakult kifejeződése. Hát tehetünk mi ez ellen? A népi kifejeződés ellen? A történelem ellen? – húzta föl kérdően a szemöldökét, hogy most azonnal valljon színt Vidra.

– Hogy a... a történelem ellen? Hát már az ókorban is mondták, hogy a... a fátumoknak bizony alá kell vetni magunkat, mert ha nem megyünk velük, akkor vonszolnak bennünket.

– Na, látod! Tudtam én, hogy megértesz. Tehát ez is egy kihívás. Egy nagy kihívás. Erre kell most felelnünk. És tudod, mi lenne erre az én feleletem?

Vidra intett, hogy nem.

– És ne hidd, hogy ezt nem beszéltem meg az elvtársakkal. Persze csak a haladóbb elvtársakkal, akik értik a változások irányát. Akik majd mellettünk szavaznak.

– Mellettünk? Rólam is szavaznak? – kérdezte elhaló hangon Vidra.

– Igen, rólad meg Vass elvtársról, tudod, a komlói első titkárról, ismered Lvovból. Meg rólam.

– És mi lenne a szavazás tárgya?

– Engem városi első titkárnak választanának, téged meg, Vidra elvtárs, városi párttitkárnak, aki az ideológiai munkát, az értelmiségi politikát, a kultúrát, az oktatást és a tudománypolitikát viszi. Vass Ferié lenne az összes többi, az ipar, a mezőgazdaság...

– Hogy én városi párttitkár? De hát én még KISZ alapszervezeti kultúrfelelős se voltam, se nótafa vagy zászlóvivő az úttörőben. Semmi! Én voltam mindig a gyalog. A paraszt. Hát hogy lennék én most...

– Milán, nem látod, hogy itt új idők új dalai kellene?! A régi garnitúrával ez már nem megy, de mi három külön irányt képviselnénk. Te az elhajlókat, Vass a keménytökű régi motorosokat, én meg majd középen

egyensúlyozok. Ezzel az egész társadalmat lefedjük, olyanok leszünk, mint három párt. És akkor maradhat az egy párt!

Ekkor értette meg Vidra, hogy vége. Itt hamarosan minden megváltozik. Ha már Nyesódi őt akarja pártvezetőnek maga mellé, akkor végleg be-fellegzett nekik. Szó nélkül fölállt, és kiment a szobából.

De nem ért el az előcsarnokig, mert a folyosó közepén valaki berántotta egy ajtón. Hadarics volt, egy másik fiatalember társaságában.

– Mit ajánlott az öreg sztálinista? – kérdezte köszönés helyett Hadarics.

– Városi titkárságot – felelte Vidra.

– Ő meg lenne az első titkár, mi? – kezdett hahotázni, amibe a másik is bekapcsolódott. – Nyesódi mint első titkár! Hát ez jó! Kurva jó. Tudod, mit ajánlunk mi neked, Milán?

– Miért, ti kik vagytok?

– Az új erő! Mi vagyunk az egyetlen alternatíva, akik megmenthetik a hazát – felelte Hadarics.

– Mi vagyunk a technokraták, az ifjútörökök. A pártbizottsági reformkör. Nekünk van jövőképünk – mondta a másik.

– Mi emberarcú, demokratikus szocializmust akarunk – folytatta Hadarics.

– És meg is csináljuk – fejezte be a másik.

– Hát akkor csináljátok, fiúk. Sok sikert! – mondta Vidra, és indult volna.

– Mi az első titkárságot ajánljuk neked – hajolt az arcához Hadarics.

– Legyetek ti az új vezetők, ha annyira fasza csávók vagytok. Mi közöm nekem ehhez az egész vircsafthoz? – kérdezte Vidra.

– Vidra – sóhajtott Hadarics –, mi itt dolgozunk a pártapparátusban. Nekünk már nem hisz a tagság, pláne a nép. Te meg tiszta vagy. Érted? Egyetemi ember. Soha nem hallottak téged fröcsögni. Mi majd hátulról megmondjuk, mit kell tenned. Ne félj, ott állunk majd mögötted. Holnap este hétkor, itt a kisteremben jelölőértekezlet. Ne törődj semmivel, gyere ide, mi előkészítjük a terepet.

– Az jó, ha ott álltok mögöttem. Úgy mindjárt könnyebb – mondta nekik Vidra, és elindult kifelé.

– Hogy érted ezt? – szólt utána Hadarics.

– Úgy, hogy... – mondta Vidra, aztán nem fejezte be. Váratlanul visszafordult, berontott Nyesódi titkárságára, és felrántotta a párnázott ajtót.

– Nézd, Kálmán, rendben, elfogadom az ajánlatodat, de előtte lenne nekem is egy ajánlatom.

– Valami feltételre gondolsz? – kérdezte bizalmatlanul Nyesődi.

– Pontosan! Arra gondoltam, hogy egy kis ünnepség keretében, felfoghatjuk ezt valami szakrális ceremóniának, kiállnék a székesegyház elé a Sétatérre vasárnap délelőtt tíz körül, letolnám a gatyámat, és te kinyalnád a seggemet. Közben szólna a misére hívó harang, és a templomba igyekvők biztosan szentelnének ránk néhány percet. És ha kinyaltad a seggem, akkor én ünnepélyesen kijelenteném, hogy „megbocsátok neked, Kálmán, most már kérhetsz tőlem valamit”. De addig sajnos nem.

Nyesődi elvtárs mozdulatlanul ült, és mintha transzba esett volna, olyan merev volt az arca is. Csak abból sejtette Vidra, hogy megértette az ajánlatát, mert egyre vörösebb lett a feje. Különös, gondolta, ha ilyen vértolulást okoztam neki, akkor miért nem mozog, ugrál, hadonászik? De Nyesődi csak ült mozdulatlanul, és kerekre nyílt szemmel bámult Vidrára.

– Na, majd keressél, ha megfontoltad az ajánlatomat – mondta Vidra, és otthagya.

Hadaricsék a folyosón álltak.

– Akkor mi van? – kérdezte Hadarics.

– Kérdezzétek meg Nyesődit, neki már mondtam – kiáltotta vissza Vidra az előcsarnokból –, majd ti is beállhattok a sorba, ha úgyis a hátam mögött álltok.